

Деякі структурні характеристики темпоральних аспектів просодії при формуванні маркерів емоційності в театральній радіо постанові (на матеріалі аудіо записів радіовистав)

К.В. Лисенко*

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: katviclys@gmail.com

Paper received 12.07.15; Accepted for publication 31.07.15.

Анотація. В статті на матеріалі компаративного аналізу аудіозаписів різних періодів часу одного з монологів п'єси Шекспіра «Ричард II» розглянуто показники тривалості фонації та паузації трьох мовців-акторів виконавців цієї ролі в різні історичні періоди та виявлено значну варіативність реалізацій. Роботу виконано в руслі функціональної парадигми, що інтегрує соціолого-психологічні, фоно-стилістичні та когнітивно-прагматичні підходи до вивчення функціонування мовних одиниць у дискурсі англомовного аудіо спектаклю.

Ключові слова: інтонологія, фоностилістика, риторика, темпоральність, маркер емоційності, абсолютний акустичний маркер тривалості пауз

Одним з актуальних напрямів сучасної лінгвістичної науки є експериментально-фонетичне дослідження інтонації усного мовлення. В центрі уваги дослідників інтонація постає як засіб цілеспрямованого кодування інформації (О.Р. Валігура, А.А. Калита, Л.І. Прокопова, О.І. Стеріополо, А. Gruttenden), впливу на адресата (Л.Г. Беличенко, Л.О. Кантер, D.L. Bolinger, J. Laver), вираження емоцій (Ю.О. Дубовський, R. Kingdon).

Провідні українські фонетисти розглядали сегментний рівень та інтонацію, дотримуючись різних підходів: соціокомунікативного (Л.І. Прокопова, О.І. Стеріополо), комунікативно-функціонального (М.П. Дворжецька, А.А. Калита), комунікативно-прагматичного (А.І. Скробот, Л.А. Штакіна, Н.В. Ланчуковська) та комунікативно-динамічного підходів (Т.О. Дацька).

Разом з тим обґрунтуванню діахронічного підходу вивчення просодичних параметрів реалізацій драматичних творів відведено мало уваги.

Актуальною проблемою в наш час є теоретичне обґрунтування та практична розробка різних аспектів просодичної організації драматичних творів в реалізаціях різних виконавців в діахронії.

Практична цінність дослідження зумовила можливість використання його результатів у практиці викладання теоретичного (розділи «Просодія дискурсу», «Фоностилістика», «Риторична фонетика», «Інтонологія») та практичного курсу англійської мови.

Матеріалом слугували записи текстових фрагментів із драматичних творів В. Шекспіра.

Існує певний зв'язок стилістичних засобів мовної системи: стилістичного, фонетичного, лексичного тощо. Проведене дослідження присвячене вивченню взаємозв'язку та взаємовпливу найбільш напружених в емоційному плані фрагментів драматичного монологу зі змінами основних показників просодичного оформлення даних фрагментів. Крім того, зроблено порівняльний аналіз темпоральних показників вимови виконання монологу різними акторами в певні періоди часу.

У надскладному комплексі взаємопов'язаних та взаємодіючих підсистем інтонації ведучу роль, на думку багатьох лінгвістів, грає темпоральність. Темп як просодичний елемент є невід'ємною частиною комунікації та модифікується відповідно до умов реалізації та цілеспрямованості. Темп корелює із семантикою висловлення і є стилістично зумовленим, характеризує швид-

кість реалізації певних програм у часовому просторі, кожна з яких відповідає мовним конструкціям, тобто являє собою складну просторово-часову єдність. Висловлення, що несуть внутрішню напругу, приховані та стримувані емоції, тяжіють до зміни темпу – як до уповільнення, так і до прискорення мовлення. За рахунок зменшення тривалості ненаголошених голосних швидке мовлення стає більш насичено консонантизованим, а повільне – більш вокалізованим.

Крім того, в комплексі засобів інтонаційного оформлення значну роль відіграють паузи. Пауза, як відомо, є поліфункціональною, а отже, може використовуватись не лише як необхідна зупинка мовлення, а й як засіб для штучного обігравання ситуації. Паузація виступає досить впливовим маніпулятором з метою створення певного драматичного ефекту.

Зазвичай паузація пов'язана із загальним темпом вимови: швидкий темп містить меншу кількість пауз, натомість повільний темп характеризується як власне повільним вимовлянням слів, так і тривалішими паузами. Паузи розділяють на довгі, середні та короткі. Вважається, що довгі паузи чергуються з короткими відрізкамі звучання, і, навпаки, триваліші відрізки фонації комбінуються з короткими паузами.

Основна функція темпу полягає в розрізненні ступеня важливості інформаційних одиниць у повідомленні. Глобальний дискурс темпу мовлення як лінійної послідовності фонацій та пауз, на думку Ю.О. Дубовського [5, с. 121], лише дистантно корелює з пофразовим сприйняттям темпу. Темп як складова просодії емоційної реалізації драматичного аудіо тексту тісно пов'язаний із семантичним наповненням тексту.

Дослідження присвячене порівняльному аналізу трьох варіантів аудіо записів монологу п'єси В. Шекспіра «Ричард II», зроблених через значний проміжок часу акторами... для виявлення інваріантних та варіативних ознак в плані просодичного оформлення. Метою було виявити особливості паузаційних та темпоральних характеристик певних найбільш напружених та емоційних фрагментів з монологу: «Of comfort no man speak».

Подібне дослідження дозволяє заглибитись у вимовну специфіку досліджуваних варіантів реалізації текстів, зокрема в специфіку темпоральної реалізації текстів монологу драматичними акторами різних ролей.

Пригадаймо ключові події, що передують даній промові короля Ричарда. Він разом із двоюрідним братом Едвардом повертається після придушення повстання в Ірландії і з'ясовує, що їхній кузен Генрі Болінброк, якого Ричард перед тим покарав, виславши з країни, вторгнувся в Англію. Болінброк вимагає скасування наказу про вислання з країни і повернення конфіскованого майна. Проте насправді він з військом вже окупував частину Англії і претендує на трон. Ричард розуміє, що його зрадили.

Краса та ефектність промови Ричарда перш за все проявляється у використанні ним точних емоційних метафор, наприклад:

Make dust our paper, and with rainy eyes / write sorrow on the bosom of the earth;

What can we bequeath / Save our deposed bodies to the ground?;

Within the hollow crown /that rounds the mortal temples of a King / Keeps Death his court;

The antic sits and ...comes at the last and with a little pin / bores through his castle wall, and farewell king!

Шекспір в цьому монолозі використовує багато стилістичних прийомів, таких як метафора, персоніфікація, метонімія, а також повтор та порівняльні звороти, покладаючись на те, що експресивність стилістичних прийомів призведе до міцного емоційного впливу.

Основою для розбивки аналізованих фрагментів на паузи послужила реалізація монологу Актором 1 (Orson Welles), з якою проводиться порівняльний аналіз виконань двох інших Акторів – Richard Burton та Michael Redgrave), далі позначених як Актор 2 та Актор 3.

Розгляньмо фрагмент перший. Його реалізація трьома акторами має значні розбіжності в темпоральному оформленні:

Of comfort /пауза 1/ no man speak; /пауза 2/ Let's talk of graves, /пауза 3/ of worms, /пауза 4/ and epitaphs;

Під час експериментального аналізу було виявлено, що до абсолютних акустичних маркерів тривалості пауз аналізованих категорій акторів можна віднести вищі, порівняно з Акторами 2 та 3, показники а актуалізаціях Актора 1:

Таблиця 1. Показники тривалості пауз аналізованих категорій мовців в початковій частині монологу

Категорія мовця /пауза № (в сек.)	1 пауза	2 пауза	3 пауза	4 пауза
Актор 1	1,025	1,79	1,04	0,25
Актор 2	–	2,01	–	0,69
Актор 3	–	–	0,49	0,62

Актор 1 вимовляє початок монологу значно повільніше, ніж решта виконавців. Тут спостерігаємо паузацію значної тривалості (1.025 сек.) після *Of comfort*, і ще довшу – після *speak* (1,79 sec.), та паузи 2, 3, та 4 відповідно 1.04, 0.25, та 1.6. секунд, тоді як у Актора 2 – (Майкла Редгрейва) та у Актора 3 – (Ричарда Бертоне) - перша та друга паузи відсутні, а у Актора 2 повністю відсутні паузи 2 та 3, тобто спостерігаємо певну ритмічність, а у Актора 3 за відсутності пауз 1 та 2 тривалість пауз 3 та 4 добігає 0.49 та 0.62 секунд. Загальна тривалість фонації даного фрагменту у Актора 1 – 13 секунд, у Актора 2 - приблизно 7 секунди, а у Актора 3 приблизно 6 секунд.

Аудитивно реалізація Актором 1 монологу в ініціальної частині характеризується значною кількістю пауз та гіпер пауз, які значно підсилюють емоційний рівень звучання. Так, початок монологу у нього має значні по тривалості переривання фонації, які є характерними для людей із високою самооцінкою, наприклад, для королів. Ричард ще тримається як король.

Говорити йому важко, гіркота та усвідомлення неминуючого кінця немов затримують його мову. Поступово паузи у виконанні Актора 1 стають коротше, однак сам темп його промови все ж уповільнюється.

Актор 3, на відміну, хоча й робить паузи, проте лише локалізовані як паузи 3 та 4, та вони значно менш тривалі, ніж у Актора 1.

У Актора 2 також дві паузи замість чотирьох, проте з іншою локалізацією. Тривалість цих пауз найбільша - 2.01 та 0.69 секунд, що дозволяє зробити висновок про певну специфічну ритмічність реалізації Актором 2 даного фрагменту.

Розгляньмо фінальний фрагмент монологу, який є надзвичайно напруженим емоційно:

As if this flesh which walls about our life, (пауза 1)

were brass impregnable, (пауза 2)

And humour'd thus (пауза 3)

comes at the last, (пауза 4) And with a little pin (пауза 5)

'bores through his castle wall, (пауза 6)

and farewell (пауза 7) king!

Таблиця 2. Показники тривалості пауз аналізованих категорій мовців в фінальній частині монологу

Категорія мовця / пауза №	Пауза 1	Пауза 2	Пауза 3	Пауза 4	Пауза 5	Пауза 6	Пауза 7
Актор 1	0,93	1,26	1,4	1,45	2,3	2,7	0,4
Актор 2	0,44	0,78	1,0	0,33	0,8	1,55	0,41
Актор 3	–	–	–	–	–	1,13	1,07

В реалізаціях Акторів в цій частині стосовно паузацій та темпорального оформлення спостерігаємо наступну варіативність. Пікові значення тривалості пауз фінальної частини монологу перед останнім словом *farewell, /// king!* (паузи 6 та 7) у Актора 3 більш ніж вдвічі більші від порівняльних показників решти акторів.

Актори 1 та 2 роблять перерву в фонації на першій

паузі, при чому у Актора 1 вона значно довша – 0.9 сек., порівняно з 0.4. сек. у Актора 2. Актор 3 взагалі не робить зупинки в звучанні на першій, другій і наступних паузах, роблячи перерву в фонації лише наприкінці – в шостій та сьомій паузі – довжиною 1.13 та 1.07 секунд. Актор 1 робить довші паузи ніж Актор 2 (див. таблицю 2).

Як бачимо, остання пауза є найдовшою у Актора 3,

який не використовував перерви в фонації аж до кінця, де скористався контрастною паузою і таким чином, на контрасті, добився своєрідної емоційної напруги. Актор 3 досить революційно підійшов до реалізації аналізованого фрагменту, в тому що він в певних випадках практично зруйнував перерви у фонації, які б мали звучати хоча б за правилами синтаксису. Відносно тривала пауза у Актора 3 лише в термінальній частині призводить до вибухового ефекту – він користується контрастом між прискороною та немов невиразною ініціальною частиною монологу без фактичних перерв у фонації та несподіваною, приголомшливою паузою, за якою особливо виразно звучать фінальні слова.

На перцептивному рівні та при порівнянні замірів

Таблиця 3. Показники співвідношення просодичних параметрів тривалості звучання та максимальної інтенсивності звучання в даному монолозі

Категорія мовця	Тривалість звучання монологу	Максимальний ЧОТ
Актор 1	2:18 хв.	0,8 dB
Актор 2	1:40 хв.	8,6 dB
Актор 3	1:18 хв.	4,5 dB

На перцептивному рівні даний експресивно насичений фрагмент виділяється, насамперед, підсиленням гучності (Актор 3), уповільненням темпу (Актор 1) та своєрідною мелодикою – виразними підйомами кута мелодійного тону (Актор 1).

Проведений аналіз засвідчив наявність просодично виділених лексем, які є водночас і семантично ключовими одиницями, що формують його семантичну сітку: Це лексеми: *rainy eyes, wills, Bolingbroke, poison'd*, (Актор 1), *within the hollow crown, all are Bolingbroke,*

тривалості фонації акторських виконань можемо зробити висновок, що Актор 1 частіше користується довгими та наддовгими паузами – до 1.79 секунди в першому фрагменті, і 2.7 секунди в другому. Натомість Актор 3, попри практичну відмову від традиційної паузації, лише в термінальному фрагменті на контрасті скористався наддовгою паузою – 1.13 секунд, чим по – своєму підсилив емоційний вплив.

В цілому тривалість фонації монологу також є варіативною: максимальною вона є у Актора 1, при мінімальній інтенсивності звучання (див. таблицю 3).

Порівняймо показники співвідношення параметрів тривалості звучання в реалізаціях аналізованих виконань та максимальної інтенсивності в монолозі.

Keeps death his court (Актор 2) та *humored thus* (Актор 3). У відповідних виконавців спостерігаємо саме тут пік підйому інтенсивності.

В цілому просодичне оформлення аналізованого монологу характеризується значно вираженою гетерогенною структурою. Варіації темпу у акторів є відчутними як при перцепції, так і при електроакустичному аналізі, що свідчить про динаміку змін фонаційної тривалості у аналізованих фрагментах мовців-акторів.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Беличенко Л.Г. Роль и место просодии в системе средств речевого воздействия (экспериментально-фонетическое исследование на материале английских публицистических текстов политического характера): автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 „Германские языки” / Л.Г. Беличенко. – М., 1990. – 16 с.
- [2] Валігура О.Р. Лінгвокогнітивні і комунікативні основи фонетичної інтерференції (експериментально-фонетичне дослідження англійського мовлення українців) [Текст] : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04, 10.02.15 / Валігура Ольга Романівна; Київ. нац. лінгвістичний ун-т. - К., 2010. - 32 с.
- [3] Дацька Т.О. Динаміка фонетичної структури слова в аспекті сучасної американської вимовної норми (на матеріалі лексикографічних джерел): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Київський національний лінгвістичний ун-т. - К., 2002. - 228 арк.
- [4] Дворжецька М.П. Фонетика англійської мови [Текст] = *Phonetics of English* : фоностилістика та риторика мовленевої комунікації / М.П. Дворжецька, Т.В. Макухіна, Л.М. Великова, Є.О. Снегірєва. - Вінниця : Нова Книга, 2005. – 206 с.
- [5] Дубовський Ю.О. Типологія маркерів для аналізу речової просодії / Юрий Александрович Дубовский // *Просодические средства организации стилистически различных текстов в современном английском языке.* – М., 1985.– С. 120-131.
- [6] Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання/ А.А. Калита; Київ. держ. лінгв. ун-т. - К., 2001. - 351 с.
- [7] Кантер Л.О. Системний аналіз речової інтонації / Леонид Александрович Кантер. – М. : Высшая школа, 1988. – 128 с.
- [8] Ланчуковська Н.В. Прагматичний аспект інтонації в реалізації іронії в англійському художньому тексті (експериментально-фонетичне дослідження) [Текст] : Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Ланчуковська Надія Володимирівна; Одеський національний ун-т ім. І.І. Мечникова. - О., 2003. - 19 с.
- [9] Прокопова Л.І. Вплив швидкості мовлення на формантну характеристику голосних у німецькій мові / Л. Прокопова // *Мовні і концептуальні картини світу.* - 2013. - Вип. 43(3). - С. 294-296.
- [10] Скробот А.І. Функціональні особливості образної системи іспанської казки / А.І. Скробот // *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Серія : Філологічна.* - 2014. - Вип. 48. - С. 111-112.
- [11] Стеріополо О.І. Стратегії, тактики та категорії спілкування / О.І. Стеріополо // *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету.* - 2008. - Вип. 25.
- [12] Штакіна Л.О. Просодична актуалізація концептуальної динаміки у художньому дискурсі / Л.О.Штакіна // *Наукові записки.– Серія : Філологічні науки (Мовознавство).* – Вип. 107 (2). – Кіровоград – 2014. – С.392–399.
- [13] Bolinger, D.L. *Forms of English: Accent, Morpheme, Order.* Cambridge, Harvard University Press, Tokyo, Hokuou, 1965.
- [14] Gruttenden, A. *Intonation.* - Cambridge: Cambridge University Press, 1997. - 200 p.
- [15] Laver, J. *The Phonetic Description of Voice Quality* / John Laver. – Cambridge: Cambridge University Press, 1980. – 186 p.
- [16] Kingdon, R. *The groundwork of English intonation.* - London: Longman, 1958.– 191 p.

REFERENCES

- [1] Belichenko, L.G. The role and place of prosody in the speech influence means (experimentally-phonetic research on a material of English journalistic texts of a political nature): Abstract dis. cand. philol. sc: spec. 10.02.04 "Germanic languages" / Belichenko L.G. - M., 1990. - 16 p.
- [2] Valihura, O.R. Cognitive and communicative bases of phonetic interference (experimentally-phonetic research of Ukrainians' English speaking) [Text]: Author. Thesis. ... Dr. Philology. Sciences: 10.02.04, 10.02.15 / Valihura Olga Romanova; Kyiv Nat. Linguistic University. - K., 2010. - 32 p.
- [3] Dacko, T.O. Dynamics of phonetic structure of words in the spoken aspect of American standards (based on lexicographical sources): Dis cand. Philol. Sc.: 10.02.04 / Kyiv National Linguistic University. - K., 2002. - 228 pp.
- [4] Dvorzhetska, M.P. Phonetics of English [Text] = Phonetics of English: Phonostylistics and rhetoric of speech communications / M.P. Dvorzhetska, T.V. Makuhina, L.M. Velikova, E.O. Snegirev. - Vinnytsal: New Book, 2005. - 206 p.
- [5] Dubovsky, J.O. Typology of markers for analysis of speech prosody / Yuri A. Dubovskii // Prosodic means of organizing stylistically different texts in modern English. - M., 1985 120-131 p.
- [6] Kalita, A.A. Phonetic means of updating the sense of English emotional expression / A.A. Kalita; Kyiv. state. Ling. Univ. - K., 2001. - 351 c.
- [7] Kanter, L.O. System analysis of speech intonation / Leonid Kanter. - M.: Higher School, 1988. - 128 p.
- [8] Lanchukovska N.V. The pragmatic aspect of intonation in the implementation of irony in the English fiction (experimental-ly-phonetic research) [Text]: Abstract dis. cand. Philol. Sc.: 10.02.04 / Lanchukovska Nadezhda; Metchnikov Odessa National University. - O., 2003. - 19 p.
- [9] Prokopova, L.I. The impact of the speed of speech on the formant characteristic of vowels in German [electronic resource] / L. Prokopova // Language and conceptual world view. - 2013. - Vol. 43 (3). - 294-296 p.
- [10] Skrobot, A.I. Functional features of Spanish fairytale image system / A.I. Skrobot // Scientific notes [National University "Ostroh Academy"]. Series: Philology. - 2014. - Vol. 48. - 111-112 p.
- [11] Steriopolo, A.I. Strategy, tactics and categories of communication / O.I. Steriopolo // Scientific Herald of Izmail State Humanitarian University. - 2008 - Vol. 25.
- [12] Shtakina, L.O. Conceptual dynamics of prosodic updating in the discourse of fiction / L.O. Shtakina // Scientific notes. - Series: Philology (Linguistics). - Vol. 107 (2). - Kirovograd - 2014 - 392-399 p.
- [13] Bolinger, D.L. Forms of English: Accent, Morpheme, Order. Cambridge, Harvard University Press, Tokyo, Hokuou, 1965.
- [14] Gruttenden, A. Intonation. - Cambridge: Cambridge University Press, 1997. - 200 p.
- [15] Laver, J. The Phonetic Description of Voice Quality / John Laver. - Cambridge: Cambridge University Press, 1980. - 186 p.
- [16] Kingdon, R. The groundwork of English intonation. - London: Longman, 1958. - 191 p.

Some structural characteristics of temporal aspects of prosody forming markers of emotivity in theater radio performance (on the materials of radio performance recordings)

K.V. Lysenko

Abstract. The article based on the comparative analysis of records of different periods of one of Shakespeare's monologues of the play "Richard II" considered indicators of phonation duration and pausation of three actors' performing this part in different historical periods and significant differences were found. The work is fulfilled in a functional paradigm integrating sociological, psychological, phono-stylistic and cognitive-pragmatic approaches to the study of language units functioning in the discourse of English audio performance.

Keywords: *Intonology, phonostylistics, rhetoric, temporality, emotion marker, the absolute acoustic marker of pauses length*